

Istoriografia românească s-a îmbogățit în ultimul timp cu o valoroasă lucrare apărută la Editura Academiei Republicii Socialiste România, consacrată învingătorului de la Rovine, domnitorul român Mircea cel Mare* care, prin luptele victorioase purtate în fruntea poporului a influențat „harta politică a Europei din aceste părți, pentru o jumătate de mileniu”. Apreciere care împreună cu multe altele, legate de realizările înfăptuite de ilustrul domnitor pentru înălțarea țării și poporului său, sînt susținute cu argumente științifice pertinente și unele demonstrații demne de laudă de către colectivul de istorici, arhiviști, cadre universitare și oameni de cultură în cele 23 de studii de o deosebită valoare, conturînd o imagine cuprinzătoare asupra personalității lui Mircea cel Mare și a perioadei secolelor XIV—XV.

Această imagine este obținută de autori printr-o metodologie diversă de investigare și analiză a izvoarelor, ca urmare a nivelului atins de cercetarea noastră științifică, de la expozeu și studiu tematic la dezbateri cu aspect de noutate, ducînd la interpretări și date care pun într-o lumină nouă evenimente și fapte dintr-o perioadă de înflorire a țării și afirmare a unei civilizații înaintate.

Așadar această lucrare nu este o monografie prin excelență, concepută fiind „ca o culegere de contribuții cu caracter precis delimitat” — cum se afirmă în prefața volumului — menite să pună în valoare aspectele de prim ordin ale dezvoltării independente a Țării Românești, în vremea Marelui Mircea. Referindu-ne, în continuare, la aceste contribuții, vom menționa că studiul *Unitatea și continuitatea — caracteristici fundamentale ale istoriei poporului român*, semnat de Mircea Mușat, care deschide volumul, fixează epoca istorică marcată de personalitatea voievodului Mircea cel Mare în marea epopee a luptelor multiseculare pentru unitate și neatințare purtate de poporul român în vatra strămoșească a Daciei.

În amplul studiu intitulat: *Situația politică din centrul, răsăritul și sud-estul Europei la sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea. Rolul Țării Românești*, Ștefan Ștefănescu schițează cadrul internațional în care s-a înscris domnia lui Mircea I la cumpăna secolelor XIV—XV, perioadă de mare însemnătate în istoria medievală cînd Țara Românească cunoștea cea mai mare întindere și era văzută ca o putere în stare să influențeze mersul evenimentelor în sud-estul Europei, cînd rolul românilor este evident pentru contribuția la apărarea civilizației europene.

Cum este și firesc, studiile următoare se ocupă de istoria economică, socială și a organizării statului. Cel semnat de Adina Berciu-Drăghicescu și Dinică Ciobotea: *Viața economică a Țării Românești în epoca lui Mircea cel Mare* se ocupă de structurile economice, evoluția demografică și a așezărilor, sistemul schimburilor comerciale între teritoriile românești și prezența acestora în cadrul schimburilor din aria sud-dunăreană, autorii demonstrînd solidul potențial economic al țării, ceea ce a permis desfășurarea cunoscutelor acțiuni militare și diplomatice ale voievodului.

În studiul *Date noi privind emisiunile monetare ale lui Mircea cel Mare*, Constanța Știrbu și Paraschiva Stancu trec în revistă activitatea monetară cu cele două etape ale emisiunilor desfășurate în timpul domniei lui Mircea, varietatea mare a tipurilor monetare și a emisiunilor, reușind să reconstituie, peste veacuri, imaginea epocii în care Mircea a luptat pentru apărarea și ridicarea prestigiului țării sale.

În studiile *Mircea cel Mare și Transilvania și Relațiile dintre Țara Românească și Moldova în timpul domniei lui Mircea cel Mare*, Nicolae Edroiu și Constantin Cihodaru aduc

în discuție legăturile puternice ce s-au stabilit în vremea domniei lui Mircea între Țara Românească, Transilvania și Moldova, ca urmare a elementelor noi survenite în situația politico-militară din sud-estul și centrul Europei, consecință a creșterii primejdiei turcești în Balcani și apariției turcilor la linia Dunării. Rolul acestor legături în arena relațiilor internaționale și în lupta pentru întregirea pămîntului românesc pune în evidență meritul lui Mircea cel Mare în lupta românilor pentru realizarea unității statale, Nicolae Bălcescu apreciînd că: Mircea „*anul din cei mai mari și mai vestiți voievozi ai noștri (...) voește a întrupa toată românimea într-un singur stat (...) Acum întîiași dată vedem ideea de unitate a se arăta, idee care va fi idealul seculilor și a tuturor voevozilor noștri cei mari.*”

Stratificarea socială, procesul formării clasei de țărani dependenți, oglindite în terminologia folosită de cancelaria domnească — evoluînd în strînsă legătură cu schimbările survenite în structurile social-economice ale societății românești — constituie obiectul unei ample și riguroase analize făcute de Florin Constantin în studiul său intitulat *Țărănimea dependentă în timpul lui Mircea cel Mare și formarea lexicului social-rural*.

În continuare, rămînînd în cadrul ideii enunțate mai sus, vom evidenția contribuțiile cercetătorilor Andrei Busuioceanu și Nicolae Stoicescu, care, în studiile: *Imunitatea feudală din Țara Românească în timpul lui Mircea cel Mare și Organizarea statului Țara Românească în vremea domniei lui Mircea cel Mare*, prezintă, cu minuția proprie unor demonstrații convingătoare, evoluția structurilor instituționale și a organizării statului în vremea domniei lui Mircea I, clarificînd sau nuanțînd idei de felul celor care afirmă întărirea progresivă a puterii centrale (cu precizarea celor două perioade de fărîmițare feudală și centralizare a statului în sec. XIV-XV, intrucît există încă opinii deosebite ale istoricilor în ceea ce privește apariția autorității centrale, a domniei, ce subînțelege, de fapt, unificarea teritorială a țării — întreprindere atît de expresiv reflectată de titulatura ilustrului voievod iubitor și întregitor de țară românească —, diferită de centralizare, adică „*procesul de întărire a autorității centrale*”); înființarea unor instituții proprii; originea dregătoriilor; imunitatea feudală românească — văzută ca o sinteză între realitățile interne determinante și inriurirea unor modele din afară.

Iată deci substanța unor dezbateri care se regăsesc într-o serie de materiale ale volumului de față, expresie a resurselor de care dispune cercetarea noastră istorică și a aspirației ei de relevare a noului, în lumina adevărului istoric. Pe această linie se înscriu, în continuare, și alte studii care evidențiază înfăptuirile politico-diplomatice și militare, eforturile constructive și realizările din domeniul culturii.

Anca Ghiță în studiul *Mircea cel Mare — apărător al integrității teritoriale românești și al independenței statale*, analizînd momentele procesului de unificare teritorial-politică a formațiunilor autonome din spațiul carpato-dunărean-pontic, care a condus la alcătuirea statului medieval Țara Românească, a pus, pe larg și convingător, în evidență capacitatea de organizare politică a societății românești în secolele XIII—XV, importanța istorică a ținuturilor de margine în apărarea strategică a teritoriilor nord și sud-dunărene, imaginea întinderii și integrității teritoriale a Țării Românești în vremea lui Mircea, ale cărui raporturi cu otomanii, cu Ungaria și Polonia nu au afectat nici integritatea teritorială și nici suveranitatea statale.

Alexandru V. Diță în studiul *17 mai 1395, o dată importantă în istoria universală — victoria românească de la Rovine* cercetează, dintr-o perspectivă nouă, lupta antiotomană purtată de români sub conducerea lui Mircea cel Mare și încununată de victoria strălucită în bătălia

MARELE MIRCEA VOIEVOD

de la Rovine, a cărei dată certă o fixează la 17 mai 1395 și a cărei importanță deosebită o reliefează în contextul european al epocii, fiind considerată prima mare victorie, categorică și cu efect de durată, pe care un popor european a obținut-o împotriva oștilor otomane.

La moștenirea pe care Mircea cel Mare a lăsat-o urmașilor, și anume obligația Imperiului otoman de a respecta independența țării și integritatea teritoriului românesc, se adaugă moștenirea culturii bizantine, care, la români, după aprecierea lui Dan Zamfirescu (*Mircea cel Mare, factor hotărîtor în configurarea politico-istorică a Sud-Estului european*), este mai autentică decît la alții, ceea ce s-a datorat acțiunii hotărîtoare și rolului lui Mircea în evenimentele de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și prima jumătate a secolului următor, care s-au soldat cu stăvilirea înaintării vijelioase a otomanilor la Dunăre — fapte insuficient prezentate de majoritatea sintezelor dedicate istoriei bizantine și otomane.

În studiul *Două chestiuni de geografie istorică: I) în Podunavia sub Marele Mircea Voievod al Țării Românești; II) locul bătăliei de la „Rovine”*, Sergiu Iosipescu face unele considerații de geografie istorică, deslușind în titulatura voievodului Mircea, pe de o parte, sensuri ce semnifică evoluția, modalitățile și stadiul procesului de unificare statale, iar, pe de altă parte, afirmînd că locul bătăliei de la Rovine ar fi în preajma vechilor curți domnești ale Basarabilor și înaintașilor „*în apropiere de Argeș*”, după cum narează cronicile otomane vechi, alături de care documentele turcești de arhivă constituie incontestabile surse pe baza cărora „*se poate cunoaște, în profunzime, optica otomanilor asupra domniei de excepție a lui Mircea cel Mare (...) este totuși de domeniul adevărului faptul că personalitatea domnitorului român le apare peste timp, în toată marea ei, nelîntinată, ci confirmată și de afirmațiile lor, ale unor oameni care au sesizat-o ca impregnînd natura raporturilor româno-otomane din vremea lor.*” (pag. 429, din articolul, *Domnia lui Mircea cel Mare în viziunea istoriografiei otomane (sec. XV—XVII)* de Valeriu Veliman).

Intrată în conștiința colectivă a neamului românesc, domnia lui Mircea a fost văzută ca o expresie grăitoare a întregii istorii românești, aceste raporturi ale domnitorului cu Poarta otomană fiind invocate și ele de patrioții români ca argument istoric pînă la recîștigarea independenței depline.

În studiul *Personalitatea Marelui Mircea Voievod în concepția generației de la 1848*, Ion Pătroiu valorifică ideologia generației de la 1848 care vede în cercetarea istoriei naționale o posibilitate esențială de cunoaștere a sensului evoluției societății românești, a perspectivelor sale, în actele programatice ale revoluției dominației lui Mircea cel Mare fiind „suport al legitimității idealurilor revoluționare de unitate, suveranitate și independență statală”, principii promovate de marele voievod și oglindite, prin mărețele-i fapte, în strălucite scrieri istorice, fapte care, la fel, cu strălucire au fost redată de numeroase opere literare, închinată epocii de aur, care, pentru Eminescu, era opera lui Mircea cel Mare (Mihai UN-GHEANU, *Mircea cel Mare în literatură*).

Două solide studii, unul semnat de Răzvan Theodorescu și inspirat intitulat *O epocă de statornicire culturală: Țara Românească la 1400* și altul, de Cristian Moisescu, *Arhitectura epocii lui Mircea cel Mare* informează cititorul asupra climatului spiritual al epocii cu înfloritoare înfăptuiri culturale și activități constructive.

Răzvan Theodorescu: CIVILIZAȚIA ROMÂNILOR ÎNTRE MEDIEVAL ȘI MODERN — ORIZONTUL IMAGINII (1550—1800)

2 vol., Ed. Meridiane, București, 1987

Continuând preocupările autorului de a reuni, sub cupolele unor sinteze cuprinzătoare, vaste spații ale culturii și civilizației românești*, cea mai recentă carte a lui Răzvan Theodorescu are în vedere întinsa perioadă de amurg lent al medievalității autohtone și de simultană constituire, la fel de elaborată, a premiselor modernității românești.

Cea dintâi sinteză din istoriografia noastră de artă consacrată acestei perioade, cartea lui Răzvan Theodorescu aduce o privire de o nouă manieră radicală în cercetarea secolelor XVI—XVIII — cercetare sub semnul căreia s-a acumulat, trebuie să o spunem, de-a lungul anilor, o impresionantă bibliografie de specialitate, noutatea constă în tezele avansate, metoda urmată și concluziile care, susținute de o argumentație pe cât de sistematică pe atât de bogată, par, în cele din urmă, a se impune de la sine cititorului.

Istoria este, pentru Răzvan Theodorescu, una „văzută de aproape”, spre a relua titlul unui binecunoscut volum apărut, de asemenea, cu mai mulți ani în urmă sub semnătura sa**. Este o istorie — ce include ca element de însemnătate primă producția de artă — făurită de oameni ce au trăit cîndva, aieva, în spațiul românesc. O istorie vie. Informația este de o complexitate barocă, în același timp de o rigoare nedezmănițită — ambele vădite chiar în alcătuirea frazei, cu lungi perioade, sigur cumpănite; are un sens anume, formează de fapt materia bogată, țesătura textului. Astfel formulată, pagina de istorie a artei are, am spune, la Răzvan Theodorescu o plasticitate organică și deopotrivă un suflu epic. Categoriile sociale evoluează, se preschimă, se înfruntă într-un larg tablou cu dimensiuni nu o dată epice sau dramatice, ideile se ciocnesc, cuvintele și imaginile își împrumută unele altora reflexele, totul rămînînd, de altminteri, sub specia unei ireproșabile probități științifice. Metoda aceasta transparentă împede, de pildă, din felul cum, în general,

* Preocupări concretizate anterior în volumele: *Bizant, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X—XIV)*, Ed. Academiei, București, 1974; *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos (400—1400)*, Ed. Meridiane, București, 1976.

** *Istoria văzută de aproape*, Ed. Sport-Turism, București, 1980.

Este epoca în care se afirmă în politică, artă și arhitectură realismul spiritual românesc; în care se ridică monumente precum ctitoriile domnești Cozia (necropolă a voievodului), de o strălucită interpretare a artei bizantine, și Cotmeana, de plan triconc, „înfrățind un naos prelung și îngust înrudit spațial cu tipul biserici-sală găsit în Țara Românească în chiar epoca întemeierii statului” (R. Th.). Realismului i se alătură libertatea interpretărilor culturale ale unor modele, atât de bine reprezentate de cele aulice (curți domnești) de la Argeș, Tirgoviște și Suceava, de la București și Iași, ceea ce permite constatarea, către 1400, a unei deschideri a civilizației medievale românești spre ariile de civilizație înconjurătoare.

Intensa activitate constructivă în timpul domniei lui Mircea și rolul ei în evoluția arhitecturii românești, cu sublinierea particularităților specifice referitoare la tipologie și tehnica de construcție, sint prezentate (Cr. Moisescu) cu pertință în volumul de față, de la investigarea, la scara întregului teritoriu, a edificiilor militare, a clădirilor așezărilor

urbane și rurale, a dezvoltării orașelor, la prezentarea Curții domnești din Tirgoviște și pînă la înfrățirea ctitoriilor de artă religioasă, întregind imaginea aportului original al creației medievale românești din această perioadă la civilizația universală.

În sfîrșit, volumul ce se recomandă, cu prisosință, oamenilor de cultură și știință se încheie fericit prin studiul semnat de Mircea Mușat și Ion Pătroiu, *Epoca demnității și împlinirii marilor idealuri naționale*, epocă ce a facilitat fundamentarea și înfrățirea a cercetării istorice puse în slujba evidențierii originalității și unității civilizației, a dezvoltării unitare a națiunii, figura luminoasă a Marelui Mircea înscriindu-se în constelația marilor voievozi ai neamului care au luptat pentru libertatea și independența țării, idealuri care și-au găsit o strălucită afirmare și împlinire în istoria României contemporane.

ELISABETA ANCUȚA-RUȘINARU

capitolele cărții debutează cu incursiuni iluminate în social, în genealogie și în sociologia istorică, recreînd, succesiv, istoria feluritelor categorii de „oameni noi” — o altă idee-forță a cărții — ctitori și incurajatori ai artelor, a căror mentalitate s-a exprimat în fiecare treaptă a înaintării culturii românești spre modernitate.

O altă particularitate de ordin metodologic — ce-și pune amprenta atât în structura cit și în conținutul cărții și care s-a vădit, de mult, în toate abordările de sinteză ale autorului — este înscrierea hotărîtă a realităților culturii vizuale românești în orizontul european al istoriei civilizației. Pentru fiecare etapă din intervalul cronologic studiat, autorul pornește de la un tablou sinoptic vast, urmărit pînă în extremele geografice ale bătrînului continent, și, cînd este cazul, chiar dincolo de acestea, cercetîndu-se, spre a da numai două exemple, ideea fastului aulic de la Versailles la Mogoșoaia, sau voga arhitecturii parcurilor și grădinilor veacului al XVIII-lea din Anglia și Franța pînă la Constantinopol, context și spațiu în care sint situate și grădinile conacelor brîncovenesti sau postbrîncovenesti.

Nu înseamnă însă că, în așezarea firească a orizontului românesc al imaginii din veacurile XVII—XIX, între Orient și Occident, Răzvan Theodorescu ar da prioritate celui din urmă termen. În această privință balanța e tot timpul justă. Așa, de pildă, în „chestiunea Renașterii românești”, mult dezbătută în istoriografia noastră, opinia autorului este clară: nu poate fi vorba, în secolul al XV-lea, nici măcar de o Prerenăștere, analogă fenomenului occidental, ci de un „medievalism tîrziu, cultivat și înflorit”, comparabil și contemporan goticului internațional, ceea ce „nu înseamnă încă, în ciuda unor morfologii innoitoare, noutatea Renașterii”. Dar, pe de altă parte, Orientul european nu poate fi identificat, cum nu o dată a fost gîndit și numit, cu o „Europă fără Renaștere”. Pentru civilizația românilor, conchide Răzvan Theodorescu, „ceasul noutății” bătuse în veacul al XVI-lea: „Cu un sunet însă, ce i-a fost o dată mai mult, specific și inconfundabil”. Pe lîngă articularea unei sinoptici a ariilor de cultură europene, autorul construiește, în fine, o sinoptică nu mai puțin amplă, a genurilor și speciilor producției culturale propriuzise. Istoria de artă este privită tot timpul în relație cu domenii conexe (arareori avute atât de sistematic în atenție într-o sinteză de acest

tip), ca numismatica sau sigilografia, istoria literaturii, chiar cu istoria muzicii.

Teza centrală a cărții rezultă cu limpezime din însuși titlul ei. Coborîrea limitei inferioare a perioadei de tranziție între medieval și modern — în ce privește evoluția culturii vizuale pe teritoriile românești — la 1550, este o noutate absolută în istoriografia noastră. O perioadă care în mod tradițional era identificată cu secolul al XVIII-lea sau cu o parte a acestuia se vede amplificată cu aproape două secole, descoperindu-se un nou început la mijlocul celui de al XVI-lea veac.

Simptomele și argumentele schimbării, așa cum au fost ele detectate de Răzvan Theodorescu, sint însemnate și adînci. În primul rînd, ceea ce „sesizăm ca efectiv nou, neobișnuit într-un timp al afirmării treptate a individualității creatoare... este setea de a povesti, de a istorisi, de a scoate la lumină, și pentru cît mai mulți, „istoria” sfințită și profană, deopotrivă, depărtată și apropiată în egală măsură”. Acest gust pentru narație, pentru povestire, pentru cronică, însoțit de o neobișnuită dezvoltare a retoricii, deschide o epocă ce va fi ilustrată, cu deosebire după 1600, de un alt gust, pentru fast, „care răspunde pretutindeni în Europa unei arte monarhice regăsite și în spațiul nostru”, unde intra între hotarele „barocului ortodox postbizantin”, și de asemenea, de o tendință „istorică” care va însemna privirea retrospectivă asupra veacurilor Evului de mijloc ca asupra unui trecut, în dorința unei mărturisite continuități, dar și cu sentimentul desprinderii de el.

Un prim popas în explorarea acestor prefaceri și mutații este înfăptuit în Transilvania epocii Reformei. „Civilizația transilvană din epoca Reformei, scrie Răzvan Theodorescu, înfrățesează — ca și aceea, contemporană, din Polonia și Ungaria — dublul chip al culturii urbane legate de orașele Europei centrale germanice și al culturii princiare legate de Italia, ecoul acestor raporturi resimțindu-se din sfera instrucției pînă în aceea a literaturii și artelor”. Ocupîndu-se indeosebi de două aspecte ale plasticității transilvănene de secol XVI, sculptura funerară și grafica de carte, sugerînd subtile relații de conținut între cele două domenii, tratînd apoi pe larg ilustrarea unei cărți brașovene din 1557, a cărei sursă o identifică, în ultimă analiză, în binecunoscutele „Bilder des Todes” ale lui Holbein cel Tânăr, Răzvan Theodorescu ajunge la încheierea unei sincronizări rapide a Transilvaniei aceluia veac, „cu tot ce era prefacere spirituală profundă la celălalt capăt al continentului, acolo unde se născuse Europa modernă”.